

доступу: <https://www.slovoidilo.ua/2023/12/20/infografika/bezpeka/budivny-cztvo-fortyfikaczijnyx-sporud-ukrayini-povnomasshtabnoyi-vijnny>, вільний.

3. Сервіс документів «Будстандарт Online» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://online.budstandart.com/ua/catalog/doc-page.html?id_doc=104666, вільний.

НАПРЯМИ ВИКОРИСТАННЯ КРИМІНАЛІСТИЧНИХ ЕКСПЕРТИЗ У ДОКАЗУВАННІ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ, ПОВ'ЯЗАНИХ ІЗ ДОМАШНІМ НАСИЛЬСТВОМ

Сальнікова Ангеліна,

аспірантка Національного наукового центру

«Інститут судових експертиз імені Засл. проф. М. С. Бокаріуса»

Міністерства юстиції України

Під час досудового розслідування кримінальних правопорушень домашнього насильства часто виникає потреба у призначенні експертиз. Це зумовлено тим, що вирішення деяких тактичних завдань розслідування неможливе без застосування спеціальних знань у кваліфікованій процесуальній формі, котра має своїм кінцевим результатом отримання процесуального джерела доказів.

Типовим, як вказують більшість науковців, котрі займалися проблематикою використання спеціальних знань під час розслідування окресленої групи кримінальних правопорушень, є призначення судово-медичних і судово-психіатричних експертиз [1]. Водночас О. І. Мотлях та Т. В. Іщенко вказують, що психіатрична експертиза не дає очікуваного результату в багатьох випадках, а тому доцільно призначати судово-психологічну, або ж комплексну психолого-психіатричну експертизу [1, с. 212–215]. Тобто поширеною до призначення також є психологічна експертиза. Так, зокрема, судові експерти Сумського відділення Національного наукового центру «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» вказують «предметний вид судової психологічної експертизи, як судову психологічну експертизу потерпілої особи від домашнього насильства, призначають судово-слідчі органи щодо: подружнього насильства (60%); насильства синів щодо матерів (40%). За всього розмаїття видів насильства саме таке насильство характеризується тим, що набуває загального, генералізованого характеру» [3, с. 546]. Разом із цим, вважаємо недостатньо розробленим питанням використання

можливостей криміналістичних експертиз у з'ясуванні окремих обставин скоєння кримінальних правопорушень, пов'язаних із домашнім насильством.

До криміналістичних експертиз, згідно з Інструкцією про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень, затвердженою Міністерством юстиції України №53/5, віднесено: «почеркознавчу; лінгвістичну експертизу мовлення; технічну експертизу документів; експертизу зброї та слідів і обставин її використання; трасологічну (окрім досліджень пошкоджень одягу, що пов'язані з одночасним спричиненням тілесних ушкоджень, котрі проводяться в бюро судово-медичної експертизи); фототехнічну, портретну; відео-, звукозапису; вибухотехнічну; техногенних вибухів; матеріалів, речовин і виробів, біологічну» [4]. З окресленого переліку найбільш поширеними для досліджуваної нами категорії кримінальних правопорушень є: біологічні експертизи (14%); експертиза зброї та слідів і обставин її використання (13%); вибухотехнічна експертиза (3%).

Біологічна експертиза охоплює декілька різновидів експертної діяльності. У контексті досліджуваних нами кримінальних правопорушень, найбільш поширеними до призначення є: імунологічні дослідження (спец. 9.3), цитологічні дослідження (спец. 9.4); молекулярно-генетичні дослідження (спец. 9.5), а також дослідження волосся (спец. 9.6). Окреслені види експертних досліджень є типовими для кримінальних правопорушень, що пов'язані із домашнім насильством фізичного характеру, зокрема ті, що передбачені ст.ст. 121, 122, 125, 126, 135, 136, 146, 115, 120 КК України, а також із домашнім насильством сексуального характеру (передбачені статтями 152, 153, 154 КК України) [5, с. 11]. Здебільшого такі експертизи призначаються у тих кримінальних правопорушеннях, де злочин учинено близькою особою, однак вона заперечує свою причетність і намагається уникнути кримінальної відповідальності. Призначаючи таку експертизу сторона обвинувачення отримує змогу ідентифікувати особу, яка залишила сліди біологічного походження на тілі жертви, на місці події або в інших місцях щодо яких вона заперечує своє місцеперебування, а також вирішити ряд інших завдань.

Експертиза зброї та слідів і обставин її використання призначається за умови, що як знаряддя вчинення кримінального правопорушення використовувався предмет, схожий на вогнепальну зброю, бойові припаси або холодну зброю. Саме для вирішення питань про те, чи належать вилучені під час розслідування предмети до зброї, бойових припасів, вибухових речовин, вибухових пристроїв чи радіоактивних матеріалів, обов'язковим є призначення судової експертизи. До типових

запитань, що виносяться на вирішення експерта щодо об'єктів, які схожі на вогнепальну чи холодну зброю, належать: 1) Чи вистріляна куля (картеч чи шрот) з даного екземпляра зброї (пістолета, рушниць тощо)? 2) Чи відстріляні гільзи, надані на дослідження, зі зброї, направленої на експертне дослідження? 3) Чи відстріляні надані кулі (гільзи) з одного екземпляра зброї? 4) Чи справна надана зброя? Чи виключають виявлені несправності можливість пострілу? 5) Чи були надані куля і гільза до пострілу частинами одного патрона? 6) Чи є вогнепальною зброєю предмет, наданий на дослідження? 7) Яким способом виготовлено предмет, вилучений у підозрюваного? 8) До якого виду, системи, моделі, калібру належить надана вогнепальна зброя? 9) Чи є бойовим припасом патрон, наданий на дослідження? 10) До зброї якого виду, системи, моделі, калібру призначено патрон, вилучений у підозрюваного? 13) Чи міг із наданої зброї за певних умов (наприклад, при падінні її на ґрунт, підлогу тощо) бути здійснений постріл без натискання на спусковий гачок? 14) Чи належить наданий на дослідження предмет до категорії холодної зброї? 15) Яким способом (промисловим, кустарним чи саморобним) виготовлений предмет, наданий на дослідження? 16) Чи піддавалась надана на дослідження зброю переробленню? [4; 6, с. 40–43].

Призначення експертизи вибухових пристроїв у кримінальних провадженнях різних категорій актуалізоване протягом останнього двадцятиріччя. З огляду на триваючий правовий режим воєнного стану, збільшення кількості боеприпасів, вибухових речовин, зокрема й серед цивільного населення, а також підвищення рівня обізнаності громадян щодо виготовлення вибухових пристроїв, такі предмети усе частіше стають знаряддями вчинення кримінальних правопорушень. Не становлять винятку у цьому питанні і кримінальні правопорушення, пов'язані з домашнім насильством. За умови вилучення об'єктів, щодо яких необхідно з'ясувати їх приналежність до вибухових пристроїв доцільно призначати експертизу вибухових пристроїв, яка дозволить з'ясувати спосіб його виготовлення, особливості окремих частин і складових.

Якщо унаслідок застосування вибухового пристрою стався кримінальний вибух, то на вирішення експерта виносяться питання щодо з'ясування різновиду вибуху; класифікаційної категорії застосованого пристрою; установлення потужності вибуху і маси використаної для цього вибухової речовини; підтвердження наявності в особі навичок щодо виготовлення саморобного вибухового пристрою і приведення його в дію. Разом із тим зауважимо, що все ж таки типовим знаряддям учинення досліджуваних нами кримінальних

правопорушень є боеприпаси та вогнепальна зброя, вибухові пристрої – допоки становили виняток, аніж правило.

Отже, слідча ситуація, що сформувалася на відповідному етапі розслідування, зумовлює потребу вирішення низки тактичних завдань, окремі з яких – неможливі без застосування спеціальних знань. Під час розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із домашнім насильством, типовим є призначення судово-медичних експертиз, судово-психіатричних експертиз, судово-психологічних експертиз. Менш поширеними, однак також підлягають обов'язковому призначенню (залежно від слідчої ситуації) і криміналістичні експертизи. Так, якщо застосовано і вилучено знаряддя злочину, за умови наявності обґрунтованих підстав до цього щодо таких предметів можуть бути призначені експертиза зброї та слідів і обставин її використання, вибухотехнічна експертиза та ін. Дослідження слідів біологічного походження належить до компетенції судово-медичних і біологічних експертиз. Вважаємо, що перспективи подальших досліджень мають полягати у з'ясуванні типових помилок сторони обвинувачення в аспекті призначення цих експертних досліджень під час розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із домашнім насильством.

Література:

1. Бабкіна О. П., Ткачов А. С., Данильченко С. І. Правові та судово-медичні аспекти домашнього насильства в Україні. *Український журнал медицини, біології та спорту*. 2020. Т. 5, № 4 (26). С. 336–342. URL: <https://jmbs.com.ua/pdf/5/4/jmbs0-2020-5-4-336.pdf> (дата звернення: 25.07.2024).
2. Мотлях О. І., Іщенко Т. В. Специфіка призначення судово-психіатричних експертиз у розслідуванні домашнього насильства. *Порівняльно-аналітичне право*. 2020. № 2. С. 212–215.
3. Савченко І. О., Бабич С. Л., Ускіла Р. Деякі питання судової психологічної експертизи потерпілих від домашнього насильства (оглядова стаття). *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики*. 2020. Вип. 22. С. 538–554.
4. Інструкція про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень : затв. наказом Міністерства юстиції України від 08.10.1998 № 53/5 (зі змінами та доповненнями) // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98> (дата звернення: 25.07.2024).

5. Вознюк А. А. Кримінальна відповідальність за домашнє насильство: актуальні питання теорії та практики. *Форум права*. 2019. № 2 (55). С. 6–14.

6. Особливості підготовки матеріалів для призначення судових експертиз: навч. наочн. посіб. для працівників правоохоронних органів / О. П. Угровецький та ін. Харків: ХНДІСЕ; Промінь, 2019. 180 с.

ОКРЕМІ ПИТАННЯ ОХОРОНИ ТА ЗАХИСТУ ДЕРЖАВНОЇ ТАЄМНИЦІ

Самойленко Олена,

*доктор юридичних наук, професор, професор кафедри криміналістики,
детективної та оперативно-розшукової діяльності
Національного університету «Одеська юридична академія»*

Існуюче інформаційне протиборство в світі вимагає не тільки створення належних правових засад державного управління у сфері охорони державної таємниці, а й реалізації фактичних організаційних заходів, спрямованих на попередження та протидію інформаційним операціям проти України, більшість яких спрямована на отримання інформації, що становить державну таємницю. В цьому сенсі показовими є статистичні відомості щодо ефективності боротьби зі злочинами, вчиненими в цій сфері, наприклад, в Україні відповідно даним Офісу Генерального прокурора [1] за період з січня по липень 2024 року в правоохоронних органах України було обліковано 27 кримінальних проваджень, відкритих за ст. 114 КК України (шпигунство), при цьому за цей же період лише у вчиненні 2 з них особам було вручено підозру; статистика в попередні періоди має аналогічні співвідношення даних, що беззапечно актуалізує питання практичних заходів охорони та захисту державної таємниці.

Згідно ч. 1 ст. 1 Закону України «Про державну таємницю» державна таємниця (та її синонім секретна інформація) позначає вид таємної інформації, що охоплює відомості у сфері оборони, економіки, науки і техніки, зовнішніх відносин, державної безпеки та охорони правопорядку, розголошення яких може завдати шкоди національній безпеці України та які визнані у порядку, встановленому наведеним вище законом, державною таємницею і підлягають охороні державою.

З практичної точки зору для того, щоб відомості були віднесені до державної таємниці з відповідним ступенем їх секретності необхідне відповідне обґрунтування та визначення державним експертом з питань